

190. VÝROČIE ZALOŽENIA SPOLKU MILOVNÍKOV REČI A LITERATÚRY SLOVENSKEJ

DOC. PHDR. AUGUSTÍN MAŤOVČÍK, DRŠC.

In 2024 it will be 190 years since several of the leading figures of national and cultural life in Slovakia came together to establish the *Society of Slovak Language and Literature Lovers (Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej)*. The paper traces the functioning of the society in the various periods that shaped it in many ways. When Ján Kollár and Martin Hamuljak founded it, the aim was to raise awareness of Slovaks' native language and promote the activity of the Bernolák group and leaders of the so called "Czechoslovak orientation". One of the most important outcomes of their work was publishing of the *Zora* almanac from 1835, although its run ceased in 1840 for financial reasons. The society's activities began to decline in the 1840s and it was wound up in 1850. The society's activities made an evident contribution to Slovak literary life and laid important foundations for the following generation around Štúr.

Keywords: personalities, Ján Kollár, Martin Hamuljak, Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, cultural life in Slovakia, *Zora* almanac, anniversaries

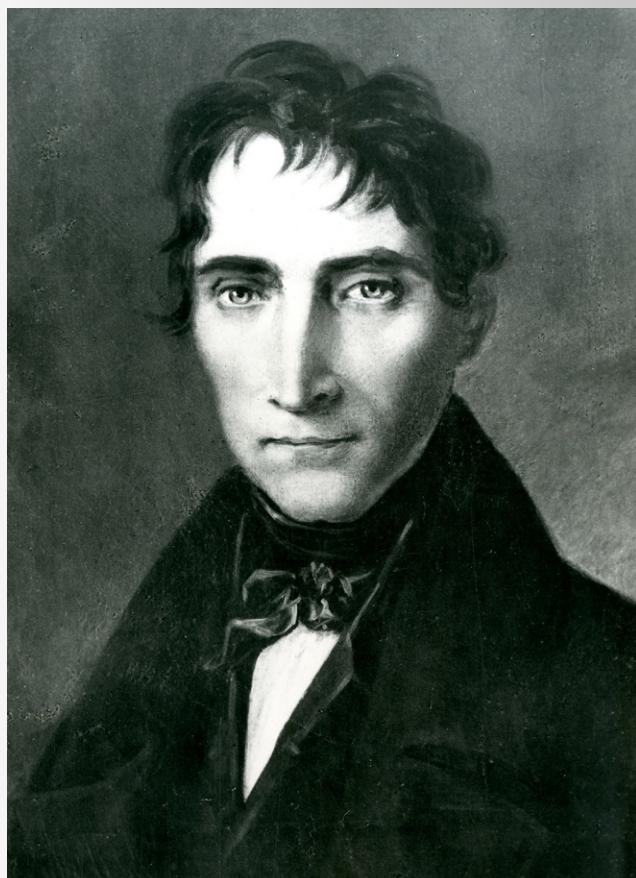
 augustin.matovcik@gmail.com

V roku 2024 si pripomenieme 190. výročie založenia Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej, pri zrode ktorého stáli významní reprezentanti národno-kultúrneho a literárneho života – básnik Ján Kollár (1793 – 1852) a bernolákovec Martin Hamuljak (1789 – 1859). Spolok sa zrodil s úmyslom pestovať materinský jazyk a zjednotiť príslušníkov bernolákovského hnutia so zástancami češtiny a napomáhať rozvoju literárneho života vydávaním osobitného literárneho almanachu.

Bol to prvý slovenský nadkonfesijný literárny spolok, združujúci predstaviteľov bernolákovskej generácie a reprezentantov tzv. československej orientácie, čo sa prejavilo v organizácii a činnosti spolku.

ČO PREDCHÁDZALO ZALOŽENIU SPOLKU MILOVNÍKOV?

Jedným z hlavných záujmov viacerých členov tohto združenia bola snaha o poznanie slovanských jazykov a literatúr, ktorá sa stala základnou črtou tvorivých a organizačných úsilí reprezentantov obidvoch prúdov slovenského národného hnutia, rozvíjaných od 20. rokov 19. storočia. Medzi ne patrila snaha o založenie Slovanského čitateľského spolku a Slovanskej knižnice, vydavateľská činnosť, rozširovanie slovanských spisov, pokusy o vydávanie slovenských novín a literárneho časopisu, obrana proti šíreniu maďarizácie a iné. Do tejto priaznivej atmosféry zapadá vydanie Kollárovej *Slávy dcery* (1824, 1832), Šafárikových *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur* (1826), *Písni světských* (1823, 1827) a Kollárovej fenomenálnej edície *Národné spievanky* (1834 – 1835); z bernolákovskej strany preklady antickej poézie od Jána Hollého, podporované mecénom Jurom Palkovičom, ktorý pripravil aj vydanie 6-zväzkového Bernolákovho *Slovára* (1825 – 1827), preklad biblie do bernolákovskej slovenčiny a i. Vzájomná spolupráca obidvoch združení aj napriek odlišným postojom v otázkach jazyka vyústila v nasledujúcom desaťročí v mimoriadne úspešnom národno-kultúrnom podujatí – založením Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej v roku 1834.

Podobizeň Martina Hamuljaka. Zdroj: Slovenská národná knižnica – Literárny archív (SNK – LA)

Podobizeň Jána Kollára. Zdroj: Archív Múzea Jána Kollára (MJK) v Mošovciach

SLÁWY DCERA

WE TŘECH

Z PĚWJCH

od

Jana Kollára.

DRUHÉ VYDÁNÍ.

Slávy dcéra (1824). Zdroj: Archív MJK v Mošovciach

ZALOŽENIE SPOLKU MILOVNÍKOV

Založení Spolku milovníkov predchádzali širšie prípravy na poradách slovenských pešťbudínskych vzdelancov v polovici roku 1834, na ktorých sa dohodli organizačné zásady, hospodársko-finančné otázky a hlavný program činnosti spolku. Prehľad o založení spolku zaznamenal Martin Hamuljak v podrobnej správe *Origo Unionis Cultorum Literature Slavicae Pestano-Budensium*, zachovanej v jeho rukopisnej pozostalosti v Literárnom archíve SNK. Na schôdzke 19. 7. 1834 Martin Hamuljak predložil návrh zmluvy o založení Spolku milovníkov, na ktorej si prítomní vyjasnili otázky okolo finančných a organizačných problémov, pričom dôležitým výsledkom schôdze bolo ustanovenie prvého výboru spolku. Za prvého predsedu Spolku milovníkov na rok 1834 zvolili Jána Kollára, za tajomníka spolku Martina Hamuljaka a za pokladníka pešťianskeho lekára Martina Sucháňa. Schôdza konaná 19. 7.

NÁRODNIE ZPIEWANKY

CIET

PISNE SWETSKE SLOWAKU

W UHRACH

ČAK POSPOLITÉHO LIDU TAK I WYŠICH STAWU

SERRANÉ OD MNOHÝCH,

W PORÁDKU UWEDENÉ, WYSWETLENIMI OPATRÉNE A WYDANÉ

JANA KOLLÁRA.

DJL PERWY.

WYDÁNÍ HOGNÉ ROZMNOŽENÉ

I PERWE DWA TISTUNE SWAZECKY W SOBÉ OBSAHUGY

W BUDJNE

W KRÁL. UNIVERZITNÉ TISKARNI
1834.

Reprodukcia titulnej strany diela *Národnie zpiewanky*. Zdroj: SNK – LA

1834 bola posledným predprípravným stretnutím pešťbudínskych vzdelancov pred oficiálnym založením Spolku milovníkov. Po jej skončení sa začala širšia aktivita na získanie ďalších spolupracovníkov a literárnych príspevkov do budúceho literárneho almanachu. Po týchto organizačných prípravách sa zišlo 31. 7. 1834 v dome Martina Sucháňa zakladajúce zhromaždenie Spolku milovníkov, na ktorom boli prítomní: Ján Kollár, Jozef Bernolák, Ján Koiš, Anton Ottmayer (zastupoval aj neprítomného Jána Herkeľa), Martin Sucháň a Martin Hamuljak, ktorí zložili po 300 zlatých konvenčnej meny za jednu základinu. Na zhromaždení prítomní schválili zakladaciu listinu, datovanú 1. 8. 1834, ktorá v detailne formulovaných 10 bodoch stanovila pravidlá fungovania Spolku milovníkov.

Podľa tejto listiny, zachovanej v Hamuljakovej pozostalosti v Literárnom archíve SNK, akcionári spolku sa zaviazali: „Zaväzujeme sa rovnakou prácou i silami zostaviť, zredigovať a pod menom *Milovníkov slovenskej literatúry vydávať ročný spis, ľudovo zvaný almanach; jeho reč bude síce slovenská a písmo rímske*

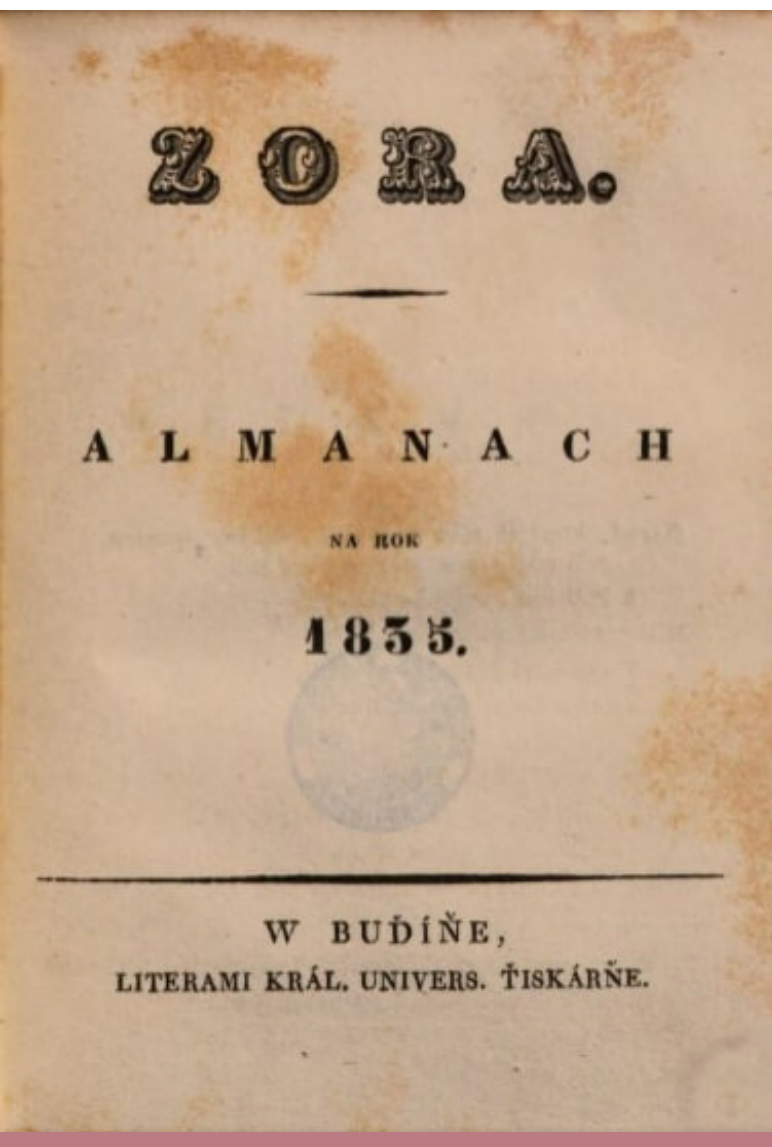
(latinské), avšak v akýchkoľvek nárečiach, v ktorých totiž spolupracovníci pošlú svoje práce, ktoré sa na našich schôdkach prezrú a väčšinou hlasov schvália.“ Po viacerých poradách sa členovia spolku dohodli na

názve literárneho almanachu Zora. Na základe tejto zmluvy boli vypracované základné spolkové stanovy, ktoré s malými dodatkami boli platné v celom pôsobení Spolku milovníkov.

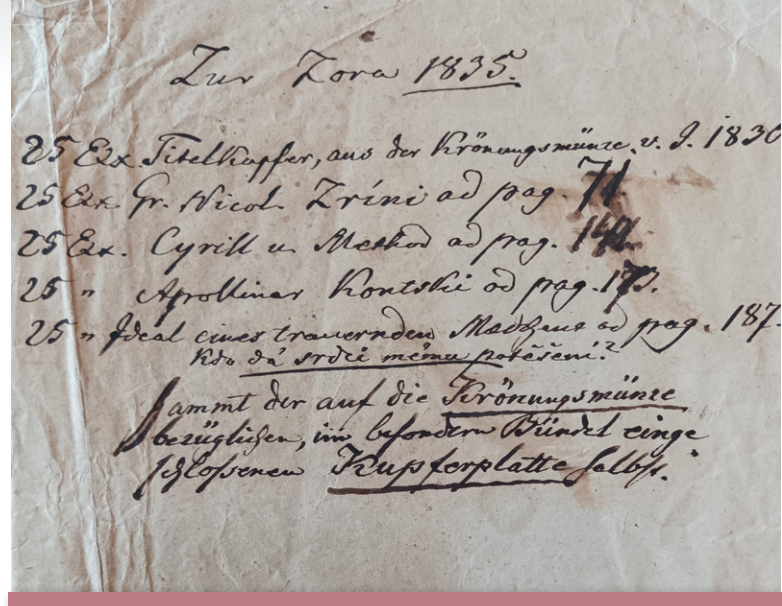
Modum Reverendo Domino Joanni Hollár' presertur attributa.
 Gerenda Presidio et Natura Societatis intelliguntur. Tunc in reliquo sequitur
 cogendi, Eidem hinc attributa. — Locus Conscriptum indulgenti dixerunt pro
 favore Societatis spectabili Domino Martino Kubicki, in Gas' resi,
 elentiali Domo Pekini designatur. — In Pertractatione Negotiorum mai-
 jora Vota Omnium in eadum ea ratione decident, ut et quales fuerit pue-
 rificata, Vota in Capita, sive Oeconomio-financialis, Vota in Actus.
 quibusvis obis computant. In casu vero Aequalitatis Votum Presidis
 decidat. Munus Actuarii pro hui et tunc per spectabilem Dnum
 Martinum Hamulák' suapte in se assumpto.
 3° Quod quid communibus Societatis expensis in genere,
 in specie vero ad formandum et Augendum Archivum computatum
 fuerit, id per Societatem expensis provata sapies, ita, ut disoluta ne possit
 tota Societate, pro ratione Actuarium inter socios aut in natura, aut in
 Aequivalenti subdividi debeat.
 4° Punta hinc expensa declarandi, modificandi, aut
 nova Statuta condendi: Eius generali dumtaxat Congregationi competit,
 quidquid vero hinc pluralitate Votorum decisum fuerit, id universos ob-
 ctos et Successores Obligabit.
 10° Quasvis inter Singulares socios de negotiis sociali-
 bus enatas Lites Generalis Congregatio Societatis privilegia appellata,
 plura auctoritate decidet, membrorum contra Societatis contra Princi-
 pia eiusdem Actuum, evoluta solummodo radicali Capitali e Societate
 excludetur. Radialia hinc Societatis Principia in duplia cum-
 plari, uno consensu apud Presidem, altero vero in Archivis app-
 vando, Originaliter Repudiavimus, et subdiximus. Quam vero, manu
 Presidis Vivimatae, Singulis in scriptum receperimus. In Pekini
 die 1° Augusti 1834.
 L.S. Joannes Hollár' 3° h. r. Preses. L.S. Joannes Hrisz
 L.S. Josephus Bernolák' 3°. L.S. Antonius Amayer 3°.
 L.S. Martinus Hamulák' 3°. L.S. Mart: Sankhar 3°.
 L.S. Joannes Ferkel 3°.

VYDANIE A PRIJATIE PRVÉHO ROČNÍKA LITERÁRNEHO ALMANA- CHU ZORA NA ROK 1835

O založení Spolku milovníkov a vydávaní nového literárneho almanachu informovali pešťbudínski členovia osobitnými listami priateľov a známych slovenských literátov obidvoch konfesií, ako aj významných dejateľov v Čechách, Srbsku, Chorvátsku, Poľsku, ba aj v Rusku. Významnú aktivitu medzi evanjelickými vzdelancami vyvíjal Ján Kollár, ktorý získal k užšej spolupráci literáta Michala Godru, ev. farára Karola Kuzmányho a ďalších. V získavaní spolupracovníkov a zabezpečení almanachového podujatia hlavnú úlohu zohral Martin

Titulná strana almanachu *Zora* (1835). Zdroj: www.digital.onb.ac.at

Almanach *Zora* na rok 1835 (zoznam príspevkov). Zdroj: SNK – LA

Hamuljak, pričom veľkú nádej vkladal najmä do básnika Jána Hollého. Správu o založení spolku a vydávaní almanachu prijal Ján Hollý s opravdivou radosťou a v liste z 15. 8. 1834 poslal Hamuljakovi svoje selanky: „Preveľmi sem sa potešil, keď sem v liste minulého tíždňa dodaném čítal, že tamejší přáteli, literaturi slovenskéj milovníci, umíňili i krajanom svojím pre noví rok podať. Abich tehdi i já čím tím k němu prispel, hñed sem na žádost Jejích pero do ruki chiťil a selanki moje, ačkolvek sem ešče jich popravít miňil, prepísal; budú-li súcé, ñech bar vsecki dom predmenovanej kñížki vitlačit' dajú.“⁴¹ Prvý ročník *Zory*, ktorý vyšiel v univerzitnej tlačiarňi v Budíne začiatkom roku 1835, bol pestrý jednak zastúpením autorov, tematickou šírkou i podľa jednotlivých druhov, medzi ktorými prevažovala poézia (najmä básne Jána Hollého), z prozaických príspevkov tu vyšli novely, životopisné črty a iné práce. O založení spolku a vydávaní almanachu informovali akcionári najmä v korešpondencii, ale aj pri rozličných príležitostiach a osobných návštevách.

Prvý ročník *Zory* bol očakávaný a prijatý s úprimnou radosťou nielen u staršej, ale aj u nastupujúcej štúrovskej generácie. Ľudovít Štúr v liste Alexandrovi Vrchovskému 29. 11. 1834 píše: „Jak se doslýcháme, zarazil náš nesmrtný Kollár společnost slovenskou v Pešti, jejíž údové almanach se vydávati strojí. Vskutku naše národnost, naše vzdělanost veliké dělá pokroky. Ó! By bratři naši Slováci, synové Tatry jednou již ze sna těžkého se probudili ach! Ze sna dlouhotrvanlivého. Probudit jich třeba k národnosti, k řeči o své milování, ale k tomu činnost, vytěrvanlivost, soběctví prázné sardce, co že u nás se nalézá ručím tobě za to bratře!“⁴²

Prvý ročník i ďalšie zväzky *Zory* (1836, 1839, 1840) podávajú plastický obraz o stave našej krásnej literatúry v 30. rokoch 19. storočia. Vydanie piateho ročníka *Zory* po roku 1840, i napriek širším snahám a prípravám jeho zostavovateľov, sa už nepodarilo realizovať, a to hlavne pre finančné ťažkosti i nedostatok literárnych príspevkov. Okrem toho hlavný organizátor almanachovej edície Martin Hamuljak bol v tom čase mimoriadne zaujatý prípravou súborného vydania Hollého diela, ktoré vyšlo v štyroch zväzkoch v rokoch 1841 – 1842 v budínskej univerzitnej tlačiarni nákladom Spolku milovníkov pod názvom *Básne Jana Hollého*.

ORGANIZAČNÉ ZMENY A ZÁNİK SPOLKU MILOVNÍKOV

Samotný Spolok milovníkov v tom čase i v celom prvom desaťročí svojho účinkovania (1834 – 1844) prešiel viacerými organizačnými zmenami, čo sa prejavilo v úpravách spolkových stanov, v rozširovaní členstva a hľadaní mecénov. Po uplynutí prvého funkčného obdobia Ján Kollár prestal byť predsedom spolku, ba vystúpil aj z členstva. Po Jánovi Kollárovi za predsedu na rok 1835 zvolili Jána Herkeľa, v roku 1836 sa predsedom stal Martin Hamuljak, následne Jozef Bernolák (1837), Ján Koiš (1838), Anton Ottmayer (1839). Na zasadnutí spolku 1. 1. 1839 Martina Hamuljaka zvolili za trvalého riaditeľa spolku (Unionis direktor), pričom zastával aj funkciu spolkového archívára a pokladníka a v tomto postavení viedol spolok až do jeho rozpustenia v roku 1850. V rokoch

1839 – 1840 sa rozšíril aj počet účastinárov spolku (v roku 1840 vstúpil do spolku básnik Ján Hollý) a pribudli aj viacerí mecéni, medzi nimi vplyvný podporovateľ z radov vyššieho katolíckeho kléru, ktorým Spolok milovníkov venoval viaceré básne.

Pod vplyvom vonkajších i vnútorných okolností v rámci Uhorska i v slovenských národno-kultúrnych súvislostiach aktivita Spolku milovníkov od polovice 40. rokov 19. storočia viditeľne upadala a v búrlivých predrevolučných rokoch spolok už nevyvíjal nijakú činnosť. Pri živote ho udržiaval iba Martin Hamuljak, preto sa po revolúcii v rokoch 1848 – 1849 a po dôkladnom usporiadaní spolkových vecí a dorozumení so žijúcimi účastinármi rozhodol Spolok milovníkov definitívne rozpustiť. Stalo sa tak po vyrovnaní požiadaviek jednotlivých účastinárov a po zavŕšení spolkových záležitostí v septembri 1850.³

Na záver možno konštatovať, že Spolok milovníkov svojím aktívnym účinkovaním v 30. a 40. rokoch 19. storočia sa viditeľne zaslúžil o rozvoj slovenského literárneho života, stal sa organickou súčasťou vtedajšieho národno-kultúrneho povedomia nielen ako významný činiteľ na literárnom poli, ale aj pri stmelovaní slovenských národných síl, čo zvlášť oceňovali predstavitelia nastupujúceho štúrovského hnutia. Dokazuje to aj návrh Jozefa Miloslava Hurbana z roku 1847 o spojení Spolku milovníkov so štúrovským Tatrinom do jedného literárno-národného ústavu. Podľa hodnotenia našej súčasnej literárnej vedy: „*Zásluha Spolku je v tom, že sa pokúsil preklenúť konfesijné a jazykové napätia v slovenskom národnom pribatím zástupcov češtiny do svojich radov a vytváraním publikačných možností pre oba prúdy v almanachu Zora. Najväčší význam si získal morálnou i hmotnou podporou tvorby Jána Hollého, pre ktorú vytváral pomerne široké publikačné možnosti.*“⁴

POZNÁMKY

¹ *Korešpondencia Jána Hollého*. Martin : 1967, s. 89.

² *Listy Ludovíta Štúra III*. Bratislava : 1960, s. 10.

³ Podrobnejšie údaje sme sústredili v monografii o Martinovi Hamuljakovi. Bližšie pozri MAŤOVČÍK, Augustín. *Martin Hamuljak*. Bratislava : 1971. 271 s.

⁴ *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. Zv. 2. Bratislava : 1984, s. 463.